

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Девід Герберт
ЛОУРЕНС

■

ВЕСЕЛКА

ХАРКІВ
«ФОЛІО»

Присвячується комусь

Розділ I

ЯК ТОМ БРЕНГВЕН
ОДРУЖИВСЯ З ПОЛЬСЬКОЮ ПАНІ¹

Бренгвени вже багато поколінь жили на Маршовій фермі, на луках, де серед вільхових дерев мляво звивалася річка Ервош², що відокремлювала Дербішир³ від Ноттінгемширу⁴. За дві милі звідси на пагорбі височіла церковна вежа, до якої невпинно дерлися будиночки маленького провінційного містечка. Щоразу, коли хтось із Бренгвенів, працюючи в полі, піднімав голову від своєї роботи, він бачив у порожньому небі церковну вежу Ілкестона⁵. І коли він знову повертався до земної тверді, то відчував, як десь удалині, над ним і поза ним, щось височіє.

У поглядах Бренгвенів було щось таке, наче вони очікували на щось невідоме, щось таке, чого вони дуже бажали. Вони мали вираз якоїсь готовності до того, що прийде до них, певної впевненості, передчуття, вигляду наступників.

То були жваві світловолосі небагатослівні люди. Вони говорили просто, але повільно, так, що можна було спостерігати, як змінюються їхні очі — від сміху до гніву, від блакитних, запалених усмішок до твердого синього погляду люті. Погляди їхні переходили через усі невизначені стадії неба під час зміни погоди.

Вони жили на багатій землі, на власній землі, поруч із містом, що зростало, тож Бренгвени вже й забули, що таке бути в скрутному становищі. Вони ніколи не були багатими,

бо завжди було багато дітей, і майно щоразу доводилося ділити. Але на Маршовій фермі всього завжди було вдосталь.

Тож Бренгвени приходили й ішли без страху перед нужденністю, тяжко працюючи через життєву наснагу, а не через брак грошей. Вони також були ощадливими. Знали ціну кожної копійчини. Інстинкт підказував їм не викидати шкірку від яблука, бо вона зможе прогодувати худобу. Небо і земля буяли довкола них — і як же це можна зупинити? Вони відчували, як навесні в деревах розливаються соки. Знали про хвилю, яка не спиняється, і щороку приносить насіння, а потім, відступаючи, залишає на землі паростки. Знали про зносини між небом і землею. Про сонячне світло, що вливається в груди й нутрощі, про краплі дощу, які вбирає в себе день, про наготу, що з'являється під осіннім вітром, показуючи пташині гнізда, які більше не потребують захисту. Такими ж природними були їхнє життя і взаємини. Вони відчували пульс і тіло ґрунту, який розступався під їхніми борознами для зерна, ставав гладеньким й еластичним після оранки, важко тулився до їхніх ніг, тягнув до себе, наче бажання, і лежав нерухомо, коли треба було збирати врожай. Молода кукурудза⁶ колихалася й була мов шовкова. Її полиск ковзав по руках і ногах чоловіків, які спостерігали за нею. Вони брали корів за вим'я, і ті давали молоко, пульсуючи на руках чоловіків. Пульс крові з дійок корів відбивався в руках чоловіків. Вони сідали на коней і, тримаючи між колінами життя, запрягали їх у віз. Тоді клали руки на вуздечки і спрямовували хід коней за своєю волею.

Восени гомоніли куріпки, птахи зграями носилися над перелогами⁷, граки з'являлися в сірому, водянистому небі і з клекотом відлітали на зимівлю. Тоді чоловіки сідали біля вогню в хаті, де невпинно пересувалися жінки, і їхні кінцівки й тіла були просякнуті днем, худобою, землею, рослиністю і небом. Чоловіки сиділи біля вогню, їхні мізки були млявими, а від напруги прожитого дня кров неслася важкою течією.

Жінки були інакшими. На них теж лежала дрімота кривної належності: телята, що ссали, кури, що бігали натовпами, і молоді гусенята, які тремтіли в руках, коли їжу проштовхували в їхні горлянки. Але жінки дивилися поверх гарячої, сліпої метушні фермерського життя у світ вимовлених слів. Вони відчували, що уста й розум світу щось говорять та виголошують. Чули цей звук вдалині, і намагались прислухатися до нього.

Чоловікам вистачало того, що земля здіймалася і відкривала їм свої борозни, що дихав вітер, який висушував мокру пшеницю та розгойдував молоді качани кукурудзи. Достатньо було того, що вони допомагали корові під час пологів, або виганяли щурів з-під стодоли, або різким ударом руки ламали спину кроликові. Стільки тепла й народження, болю і смерті ввібрала в себе їхня кров, їхня земля і небо, їхні тварини і зелені рослини. Вони мали стільки взаємодії і взаємообміну з усім цим, що жили повноцінно й насичено, їхні почуття були ситі. Обличчя ж завжди були повернуті до жару життя, що пульсувало в їхній крові. Вони дивилися на сонце, засліплені виглядом джерела життя, не в змозі відвернутись.

Але жінка прагнула іншого життя — такого, що не було б пов'язане з кривною належністю. Її хата стояла серед фермерських будівель і полів, виходила на дорогу, у село, де стояла церква й панський дім, і на світ поза ними. Вона стояла, аби поглянути на далекий світ міст і урядів, на широкий простір людської діяльності, на чарівну країну, де відкривалися таємниці та здійснювалися бажання. Дивилася вперед, туди, де чоловіки панували і творили, повернувшись спиною до тепла творення, що пульсувало. І з цим за спиною вони вирушали відкривати те, що було поза горизонтом, розширювати власний світогляд, рамки та свободу. Тоді як чоловіки Бренґвени зверталися вглиб, до бурхливого життя творення, яке нестримно розливалось в їхніх жилах.

Вона, як і годилося, споглядала з передньої частини свого будинку на діяльність людини у світі загалом, тоді як її

чоловік дивився на небо, врожай, тварин і землю. Напружувала свої очі, щоб зрозуміти, чого досягла людина в боротьбі за знання. Прагнула почути, як та людина висловлюється про свої досягнення. Її найглибше бажання полягало в тому, щоб почути, як десь далеко, на краю невідомого, вирує боротьба. Вона також хотіла знати й бути серед тих, хто веде цю битву.

Удома, зовсім поруч, у Коссетей, був вікарій⁸, який розмовляв іншою, магічною мовою. Він мав зовсім іншу, витончену манеру поведінки, яку вона змогла відчутти, але якої ніколи не могла досягнути. Вікарій пересувався у світах, що були поза межами існування її власного роду. Хіба вона не знала своїх мужів: свіжих, повільних, кремезних, досить вправних, але простих, приземлених, позбавлених відкритості й свободи дій? Тоді як вікарій, темний, сухорлявий та маленький порівняно з її чоловіком, мав таку швидкість і свободу, що Бренгвен, з його надзвичайною добротою, здавався нудним та обмеженим. Вона знала свого чоловіка. Але в натурі вікарія було щось таке, що виходило за межі її розуміння. Вікарій мав владу над її чоловіком, як Бренгвен — над худобою. Що ж такого було в цьому вікарії, що підносило його над простими людьми, як людину над звіром? Вона прагнула знати відповідь. Прагнула пізнати це вище буття, якщо не сама, то хоча б щоб його досягнули її діти. Що робить людину сильною, навіть якщо вона маленька і квола фізично, адже будь-яка людина є маленькою і кволою поруч із биком, але все ж сильнішою за нього, то що ж це? Не гроші, не влада, не статус. Яку владу мав вікарій над Томом Бренгвеном? Жодної. Але роздягніть їх, киньте на безлюдний острів — і вікарій буде господарем. Його душа була господарем душі іншої людини. І чому ж, чому? Вона вирішила, що це справа пізнання.

Кюре⁹ був досить бідний і теж не дуже вправний чоловік, але все ж належав до тих інших, був вищим. Вона бачила, як народжувалися його діти, бачила, як вони, крихітні, бігали поруч із матір'ю. І вже тоді були іншими, відмінними

від її власних дітей. Чому її діти були нижчими за інших? Чому діти кюре неодмінно отримували перевагу над її дітьми, чому їм від самого початку було дано право домінувати? Річ була не в грошах і навіть не в класі. Вона вирішила, що річ в освіті й досвіді.

Саме це — освіту, цю вищу форму буття — мати хотіла дати своїм дітям, щоб вони теж могли жити довершеним життям на землі. Бо її діти, принаймні ті, що відповідали її прагненням, мали досконале ество, яке має перебувати на рівні з живими, важливими людьми на землі, а не залишатися позаду, в тіні, серед робітників. Чому вони мають усе життя залишатися невідомими і пригніченими, чому мають страждати від відсутності свободи дій? Як же їм навчитися входити в прекрасніше, яскравіше коло життя?

Її уяву розпалила жінка сквайра¹¹ з маєтку Голлу, яка прийшла до церкви в Коссетей зі своїми маленькими дітьми, дівчатками в охайних накидках із бобрового хутра й чепурних капелюшках, сама вона була схожа на зимову троянду, така прекрасна й тендітна. Така світла, така струнка, така осяйна. Що ж такого в собі мала місис Гарді, чого не відчувала вона, місис Бренгвен? Чим характер місис Гарді відрізнявся від характеру звичайних жінок Коссетей, чим вона перевершувала їх? Усі жінки Коссетей залюбки обговорювали місис Гарді, її чоловіка, дітей, гостей, її вбрання, слуг і домашнє господарство. Господиня Голлу була живою мрією всього їхнього життя, її життя було епопеєю, яка надихала їх. Вони уявляли себе нею і, пліткуючи про її чоловіка, який пиячив, про її скандального брата, про лорда Вільяма Бентлі, її друга, члена парламенту від округу, розгортали власну «Одіссею», перед ними поставали Пенелопа й Одіссей, Цирцея¹², свині та нескінченне павутиння.

Тож сільським жінкам пощастило. Вони вбачали себе господинями маєтку, кожна з них прожила своє власне втілення життя місис Гарді. А дружина Бренгвена з Маршів прагнула вийти за межі самої себе, іти далі, до нового життя досконалої жінки, до розширеного буття, яке вона відкрила.

Наче мандрівник, який відкриває у своєму самозаглибленні далекі країни, присутні в ньому самому. Але чому пізнання далеких країн робить життя людини іншим, прекраснішим, ширшим? І чому людина є чимось більшим, ніж звір і худоба, яка їй служить? Ми ж усі однакові.

Чоловічу роль у поемі виконували такі чоловіки, як вікарій і лорд Вільям, худорляві, нетерплячі чоловіки з дивними рухами, чоловіки, які володіли далекими полями, чие життя простягалось на величезні простори. Ах, це було щось дуже бажане, цей дотик до цих чудових чоловіків, які мали силу думки й осмислення. Жінки в селі, можливо, значно більше любили Тома Бренгвена й почувалися з ним вільніше, але якби з їхнього життя відібрали вікарія і лорда Вільяма, відрізали головний паросток, вони стали б понурими, позбавленими натхнення та схильними до ненависті. Доки диво з того світу поставало перед ними, вони могли рухатися далі, хай би якою була їхня доля. І місис Гарді, і вікарій, і лорд Вільям рухалися в диві потойбічного того світу, і за їхнім рухом могли спостерігати очі Коссетей.

Близько 1840 року¹³ через луки Маршової ферми проклали канал¹⁴, який з'єднав щойно відкриті вугільні шахти в долині річки Ервош¹⁵. Високий насип тягнувся вздовж полів, несучи канал, який проходив поруч із садибою, і, досягнувши дороги, переходив у важкий міст¹⁶.

Отже, Марші були відрізані від Ілкестона й замкнені в невеликій долині, яка закінчувалася порослим кущами пагорбом і сільським шпилем Коссетей.

Бренгвени отримали неабияку суму грошей за це вторгнення на їхню землю¹⁷. Незабаром після цього на іншому березі каналу було затоплено шахту, а ще через деякий час у долину біля підніжжя пагорба Ілкестон спустилася залізниця Мідленд¹⁸, і це вторгнення було завершено. Містечко швидко зростало, Бренгвени були зайняті виробництвом товарів, вони ставали багатшими, ставали майже торговцями.

Проте Марші залишалися віддаленими й самотніми: вони стояли на старому, тихому боці насипу каналу,

у сонячній долині, де повільно текла вода серед суворих вільх, а дорога проходила під ясенами повз садову хвіртку Бренгвенів.

Але якщо подивитися від садової хвіртки вниз уздовж дороги праворуч, то там, крізь темну арку квадратного акведука¹⁹ каналу, вдалині виднілася вугільна шахта, далі — червоні, грубі будинки, розкидані по долині, а за ними — тьмянний пагорб містечка, що курилося.

Садиба була якраз на безпечному боці цивілізації, за воротами. Будинок стояв далеко від дороги, до нього вела пряма садова доріжка, уздовж якої навесні густо зеленіли й жовтіли нарциси. По боках будинку росли кущі бузку, каллини та бирючини, що повністю ховали за собою господарські будівлі.

Ззаду мішанина сараїв, що тягнулися до будинку, з'єднувала два чи три невіразних подвір'я. За крайньою стіною був качиний ставок, на земляних м'яких берегах якого лежало біле пір'я. Качки розкидали його по траві й кущах дроку²⁰ під насипом каналу, що високим валом здіймався неподалік, і час від часу там пропливала людська постать, або ж у небі з'являвся чоловік із запряженим конем.

Спочатку Бренгвени були здивовані всім тим, що відбувалося навколо них. Будівництво каналу через їхню землю зробило їх чужими на власній землі, цей вогкий берег, що відгороджував їх, бентежив. Коли вони працювали на полях, з-за вже знайомого їм насипу долинав ритмічний шум моторів. Спочатку він лякав, але згодом ставав чимось на кшталт наркотику, що діє на мозок. А потім пронизливий свист потягів із моторошною насолодою відлунював у серці, сповіщаючи про наближення далекого й неминучого.

Коли вони їхали з міста додому, фермери зустрічали почорнілих шахтарів, що виходили юрбою з шахт. Коли збирали врожай, західний вітер приносив слабкий сірчистий запах згарища відходів із копалень. Коли збирали ріпу в листопаді, різкий дзеньк-дзеньк-дзеньк-дзеньк-дзеньк-дзеньк-дзеньк порожніх вагонів, що маневрували на колії, вібрував

ЗМІСТ

Духовний код «Веселки». *Л. П. Юлдашева* 3

ВЕСЕЛКА

Розділ I. Як Том Бренгвен одружився з польською пані.	25
Розділ II. Вони живуть на Маршах	74
Розділ III. Дитинство Анни Ленської.	110
Розділ IV. Дівочтво Анни Бренгвен	127
Розділ V. Весілля на Маршах	168
Розділ VI. Анна Віктрикс	180
Розділ VII. Собор	242
Розділ VIII. Дитина.	257
Розділ IX. Марші і повинь	290
Розділ X. Розширене коло	314
Розділ XI. Перше кохання	338
Розділ XII. Сором	397
Розділ XIII. Світ чоловіків	418
Розділ XIV. Розширене коло	487
Розділ XV. Гіркота екстазу	503
Розділ XVI. Веселка.	567
Коментарі. <i>Л. П. Юлдашева</i>	583